

УДК 336.1

О. А. Руда,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Вінницький національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3266-7470>

О. В. Марценюк,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Вінницький національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0920-7070>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.4.99

БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА ЯК ОСНОВА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

O. Ruda,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department

of Finances, Banking and Insurance, Vinnytsia national agrarian University, Vinnytsya

O. Martseniuk,

PhD in Economics,

Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Vinnytsia National Agrarian University

BUDGET SECURITY AS THE FOUNDATION OF STATE FINANCIAL SECURITY

У статті досліджено основні теоретичні основи поняття бюджетної безпеки. Визначено основні складові бюджетної безпеки. Розглянуто основні загрози, що впливають на бюджетну безпеку держави. Встановлено, що в умовах існуючих та потенційних загроз доцільно аналізувати бюджетну систему з погляду її відносної бюджетної безпеки, що дозволяє більш докладно вивчати стан бюджетного процесу з урахуванням можливих кризових ситуацій. Проаналізовано показники виконання Державного бюджету України за 2015—2022 роки, динаміку сукупного державного боргу та валового внутрішнього продукту України за 2015—2022 роки. Розглянуто структуру доходів Державного бюджету України та видатків за 2023 рік. Виявлено, що забезпечення бюджетної безпеки держави є ключовим елементом фінансової безпеки, оскільки бюджет виступає одним із основних інститутів економічного суверенітету країни. Ця фінансова безпека, у свою чергу, гарантує ефективне функціонування економічної системи. Саме через це забезпечення бюджетної безпеки стає необхідною передумовою для досягнення позитивних змін у структурі національної економіки, підвищення соціального захисту населення та розвитку всіх сфер суспільства.

The article examines the main theoretical foundations of the concept of budget security. The main components of budgetary security are defined. The main threats affecting the budgetary security of the state are considered. It was established that in the conditions of existing and potential threats, it is expedient to analyze the budget system from the point of view of its relative budget security, which allows for a more detailed study of the state of the budget process, taking into account possible crisis situations. The performance indicators of the State Budget of Ukraine for the years 2015—2022, the dynamics of the aggregate state debt and the gross domestic product of Ukraine for the years 2015—2022 have been analyzed. The structure of revenues of the State Budget of Ukraine and expenditures for 2023 was considered. It was revealed that ensuring the budgetary security of the state is a key element of financial security, as the budget is one of the main institutions of the country's economic sovereignty. This financial security, in turn, guarantees the efficient functioning of the economic system. It is because of this that ensuring budgetary security becomes a necessary prerequisite for achieving positive changes in the structure of the national economy, increasing social protection of the population and development of all spheres of society.

Modern globalization and the military aggression of the Russian Federation create new challenges for the financial security of Ukraine, including its component — budgetary security. In the conditions of growing financial instability in our country and increasing threats at all levels of security, it is important to constantly evaluate the values of the main indicators of the country's financial security and identify potential threats. This is necessary for the development of effective mechanisms for stabilizing the financial system, which requires a systematic analysis of the most critical risks for its functioning. A high level of financial security can indicate the state's ability to perform all its social, political and economic functions and fulfill the tasks assigned to it, and vice versa. The process of assessing the level of financial security of the public finance sector of Ukraine includes the following stages: formation of a set of indicators; determination of the threshold values of these indicators; normalization of indicators.

Ключові слова: бюджетна безпека, валовий внутрішній продукт, бюджетний дефіцит, загроза, доходи бюджету, видатки бюджету, державний борг.

Key words: . budget security, gross domestic product, budget deficit, threat, budget revenues, budget expenditures, public debt.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В очікуванні 2023 року фінансова безпека залишатиметься ключовою областю для забезпечення економічної стійкості. Високі ризики у сфері державних фінансів вимагатимуть постійного уваги державних органів, зокрема, у плані забезпечення фінансових зобов'язань держави, оптимізації бюджетних витрат, компенсації втрат податкових та митних надходжень, а також підвищення фінансової стійкості пенсійної системи. Важливими аспектами є забезпечення ефективного стимулювання бізнесу та повернення коштів міжнародної підтримки. Однією з важливих складових фінансової безпеки є бюджетна безпека.

Бюджет виступає як основа фінансової структури для регулювання ринкової економіки, яка представляє собою систему взаємопов'язаних методів управління. Ці методи спрямовані на вирішення завдань, пов'язаних з відповідністю економічних та соціальних інтересів суспільства та його громадян, що реалізуються через функції, які виконує держава. За допомогою бюджету здійснюється розподіл та перерозподіл частини національного доходу для соціально-економічного розвитку держави в цілому та її окремих суб'єктів

У цьому контексті використання бюджету як фінансової основи для державного регулювання ринкової економіки пов'язане із поняттям "бюджетна безпека". Визначена категорія, а саме бюджетна безпека, виступає ключовою передумовою для того, щоб держава могла проводити фінансово-економічну політику відповідно до своїх національних інтересів.

Бюджетна система є ключовим і важливим елементом фінансової системи кожної країни. З 24 лютого 2022 року Україна переживає складний період, який впливає на всі сфери суспільного життя та змінює нормальне функціонування бюджетної системи. Із запровадженням воєнного стану всі види правовідносин докорінно змінили своє спрямування, що особливо позначилося на напрямках бюджетної політиці

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням проблематики бюджетної безпеки займались такі вчені, як Горалько О. В., Горайська О. В. [1], Деменюк О. В. [2], Зверук А. А., Білик О. Г. [3], Кулінська А. В. [4], Петричко М. М. [8], С. М. Фролов, О. В. Козьменко, А. О. Бойко та ін. [9].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті полягає в аналізі сутності та основних загроз бюджетної безпеки як основі фінансової безпеки держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Складові національної безпеки взаємодіють та взаємозалежні між собою. Подвійна природа категорії "бюджетна безпека" виявляється у тому, що всі аспекти національної безпеки в певному відношенні залежать від рівня безпеки бюджетної системи, і, водночас, сам рівень бюджетної безпеки значною мірою залежить від рівня інших компонентів національної безпеки. Вплив фінансово-бюджетної складової на елементи національної безпеки проявляється в

наступному: дефіцит фінансових ресурсів може призвести до недофінансування насущних проблем в різних сферах життя, таких як соціальне забезпечення, економіка, освіта, охорона здоров'я і т. д., що створює певні загрози у цих сферах.

Розуміння суті взаємодії між бюджетною безпекою та іншими компонентами національної безпеки надає можливість вчасно розробляти та впроваджувати заходи для запобігання та подолання загроз, що ставлять під загрозу національні інтереси країни в сфері бюджету.

В умовах сучасної глобалізації процесів, які є суттєвим чинником у впливі на фінансові процеси, велике значення надається бюджетній безпеці серед складових фінансової безпеки. Це пояснюється тим, що бюджет виступає інструментом забезпечення та регулювання соціально-економічного розвитку держави і є одним із ефективних засобів макроекономічної стабілізації.

Питання забезпечення бюджетної безпеки в Україні є вкрай актуальним. Це впливає з того, що саме бюджет є ключовим інструментом для підвищення соціального захисту населення, регулювання соціально-економічного розвитку країни, забезпечення стабільності національної економіки, а також для накопичення коштів, необхідних для проведення внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Досліджуванням змісту та особливостей поняття "бюджетна безпека" займалася велика кількість науковців.

Відповідно до методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, бюджетна безпека — це стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції [6].

Деменюк О. зазначає, що дана категорія нерозривно пов'язана з:

- бюджетною політикою в частині забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного та місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів;

- можливістю бюджетної системи забезпечити фінансову самостійність держави та ефективне використання нею бюджетних коштів в процесі виконання функцій соціального захисту; державного управління та міжнародної діяльності; фінансування науки, освіти, культури та охорони здоров'я; забезпечення

національної безпеки і оборони, реалізації інвестиційної та екологічної політики [2].

На думку Горалько О., бюджетна безпека — це стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів [1].

Фролов С. припускає, що бюджетна безпека держави як складник фінансової безпеки — це особливий стан платоспроможності держави, що забезпечує збалансування доходів і видатків державного та місцевих бюджетів та ефективне використання фінансових ресурсів бюджетної системи у процесі виконання державною та місцевою владою своїх функцій (державного управління, міжнародної діяльності; фінансування науки, освіти, культури й охорони здоров'я; забезпечення національної безпеки та оборони, реалізації інвестиційної й екологічної політики) за рахунок збереження фінансової стабільності (стійкості) бюджетної системи до впливу загроз [9].

На думку Петричка М., бюджетна безпека України — це здатність держави ефективно виконувати покладені на неї функції та забезпечувати фінансову стійкість державних фінансів за рахунок збалансування доходів та видатків зведеного бюджету з урахуванням соціально-економічного розвитку економіки [8].

Розглядаючи значення бюджетної безпеки в такому контексті, Петричко М. виділяє наступні ключові аспекти:

- бюджетна безпека є складовою бюджетної політики держави, яка спрямована на забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів;

- управління бюджетною безпекою держави здійснюється органами державної влади в межах їх повноважень;

- бюджетна безпека держави є складовою фінансової безпеки, яка спрямована на забезпечення стійкості до фінансових шоків та дисбалансів в фінансовій системі в цілому [8].

Отже, бюджетна безпека може бути визначена як здатність держави виконувати свої завдання та функції за допомогою ефективного використання бюджетних ресурсів, що в свою чергу сприятиме забезпеченню національній безпеці та сприянню соціально-економічному розвитку країни.

Досліджуючи теоретичні аспекти бюджетної безпеки, до основних її критеріїв можна віднести [3]:

- забезпечення стійкості основних параметрів платіжно-розрахункової системи;

Таблиця 1. Показники виконання Державного бюджету України за 2015–2022 рр., млрд грн

Рік	Доходи бюджету		Видатки бюджету		Бюджетний дефіцит	
	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП
2015	534694,8	27,01	576911,4	29,14	-45167,5	-2,28%
2016	616274,8	25,86	684743,4	28,73	-70130,2	-2,94%
2017	793265,0	26,59	839243,7	28,13	-47849,6	-1,60%
2018	928108,3	26,08	985842,0	27,70	-59247,9	-1,66%
2019	998278,9	25,12	1072891,5	26,99	-78049,5	-1,96%
2020	1076016,7	25,66	1288016,7	30,71	-217096,1	-5,18%
2021	1296852,9	23,75	1490258,9	27,30	-197937,4	-3,63%
2022	1787395,6	34,43	2705423,3	52,12	-914701,7	-17,62%

Джерело: сформовано на основі [5].

— реальність цілей бюджетної політики та її відповідність національним інтересам;

— розширення можливостей держави здійснювати зовнішню і внутрішню політику на основі забезпечення достатніми фінансовими ресурсами;

— найбільш оптимальне залучення та використання позикових коштів для фінансування бюджетних видатків;

— попередження порушення бюджетного законодавства для сприяння стійкому соціально-економічному розвитку держави.

Насамперед бюджетна безпека має забезпечувати фінансову стійкість та платоспроможність державних фінансів, що дасть змогу органам державної влади ефективно виконувати покладені на них функції.

Так як під поняттям бюджетна безпека розуміють стан забезпечення платоспроможності з урахуванням балансу доходів та видатків і ефективності використання бюджетних коштів, то платоспроможність будь якої країни, залежить від валового внутрішнього продукту, експортного потенціалу, міжнародної валютної ліквідності та бюджетного процесу.

Стратегічною метою досягнення належного рівня бюджетної безпеки є формування конкурентоздатної соціально-орієнтованої ринкової економіки. Серед стратегічних завдань бюджетної безпеки визначається досягнення високого стандарту життя громадян, забезпечення конкурентоспроможності економіки, встановлення ефективного та справедливого управління, створення інтегрованої системи, яка б взаємодіяла з глобальними процесами та забезпечувала державі повагу у світі. Ці принципи бюджетної безпеки відіграють ключову роль у формуванні державної бюджетної політики, орієнтованої на реалізацію національних економічних інтересів, включаючи забезпечення сталого економічного росту, необхідного рівня інвестицій, підтримку та захист внутрішніх виробників, розвиток наукових галузей економі-

ки, а також впровадження соціальної політики з метою підвищення рівня життя населення та задоволення його основних соціальних потреб.

Бюджетна безпека повинна гарантувати платоспроможність і фінансову стійкість державних фінансів, створюючи умови для максимально ефективного виконання органами державної влади своїх функцій. Оцінка бюджетної безпеки здійснюється шляхом врахування таких показників, як відношення дефіциту (профіциту) державного бюджету до ВВП у відсотках, рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет в процентах та відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету в процентах.

Загрози бюджетній безпеці держави виявляють потенційну можливість негативного впливу і мають суб'єктивний характер, оскільки в основному залежать від параметрів бюджетної політики та узгодження в її рамках суспільних інтересів.

Неузгодженість суспільних потреб і обмеженість ресурсів держави, разом із антагонізмом між розширенням державних функцій та необхідністю зменшення регулюючих функцій, є ключовими чинниками формування загроз у бюджетній політиці.

Загрози, що виникають, визначаються характером відтворювальних процесів у суб'єктів бюджетних правовідносин, рівнем узгодженості їхніх інтересів, а також функціонально детермінованістю бюджетної політики, принципами формування бюджету та рівновагою у розподілі його коштів між різними рівнями бюджетної системи.

Гібридна агресія росії проти України та військовий конфлікт на сході держави, що розпочався в 2014 р. та триває нині, зумовили розгортання негативної ланцюгової реакції загострення дисбалансів у бюджетній системі. В наслідок, до основних загроз бюджетній безпеці можна віднести: рівень дефіциту бюджету, рівень державного боргу, війна, зростання соціальних зобов'язань держави в умовах нагромадження державного боргу та дефіциту бюджету, інфляційно-девальваційні коливання

Виклики, які постали у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, потребою надання соціальної підтримки населенню, потребували збільшеного фінансового забезпечення на їх вирішення, що призвело до значного збільшення дефіциту державного бюджету (табл. 1).

Тому Уряд був змушений призупинити на 2022 рік законодавчо встановлені обмеження на верхню межу дефіциту (у розмірі 3 відсотки прогнозного номінального обсягу ВВП) та сформувати державний бюджет із граничним обсягом дефіциту державного бюджету у сумі 1497,2 млрд грн, або 31,7 відсотка прогнозного обсягу ВВП.

Протягом року, з урахуванням фінансування нагальних потреб, які виникли в результаті війни, річний плановий показник дефіциту державного бюджету постійно переглядався і становив 1536,6 млрд гривень.

Фактично, державний бюджет у 2022 році виконано з дефіцитом у сумі 914,9 млрд гривень, що становить 59,5 відсотка річного планового показника зі змінами, та відповідає 18,6 відсотка очікуваного обсягу ВВП.

У 2023 р. державний бюджет України було виконано з дефіцитом у сумі 1,33 трлн грн (дефіцит загального фонду державного бюджету становив 1,36 трлн грн при запланованому дефіциті за цей період у сумі 1,83 трлн грн) [7].

Основним джерелом отримання фінансових ресурсів, необхідних для фінансування державного бюджету у 2022 році, були державні внутрішні та зовнішні запозичення.

Утримання тенденції до збільшення загального обсягу державного та гарантованого державою боргу України свідчить про те, що тем-

Таблиця 2. Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України з 2015 по 2022 рр.

Роки	Державний борг (усього), млн грн	Валовий внутрішній продукт (ВВП), млн грн	Держборг / ВВП, %
2015	1572180	1979458	79,4
2016	1929759	2383182	81,0
2017	2141674	2982920	71,8
2018	2168627	3558706	60,9
2019	1998275	3974564	50,3
2020	2551936	4194102	60,8
2021	2671828	5459574	48,9
2022	4071683	5191028	78,4%

Джерело: сформовано на основі [5].

пи нарощування боргового бремені перевищують темпи зростання реального ВВП (табл. 2).

Із загального аналізу видно, що з 2015 по 2018 рік відношення державного боргу до ВВП зменшувалося, що свідчить про певну стабілізацію ситуації. Проте у 2019 році цей тренд був тимчасово перерваний, але в 2020—2021 роках відбулося ще одне зростання. Найбільше зростання відсоткового співвідношення між державним боргом та ВВП спостерігається в 2022 році.

Результатом зростання боргових зобов'язань держави стало збільшення частки бюджетних видатків, спрямованих на обслуговування державного боргу. Це явище, в умовах проведення системних реформ, антитерористичної операції на сході країни, війни та необхідності забезпечення виконання державних функцій, призводить до збільшення фінансового наван-

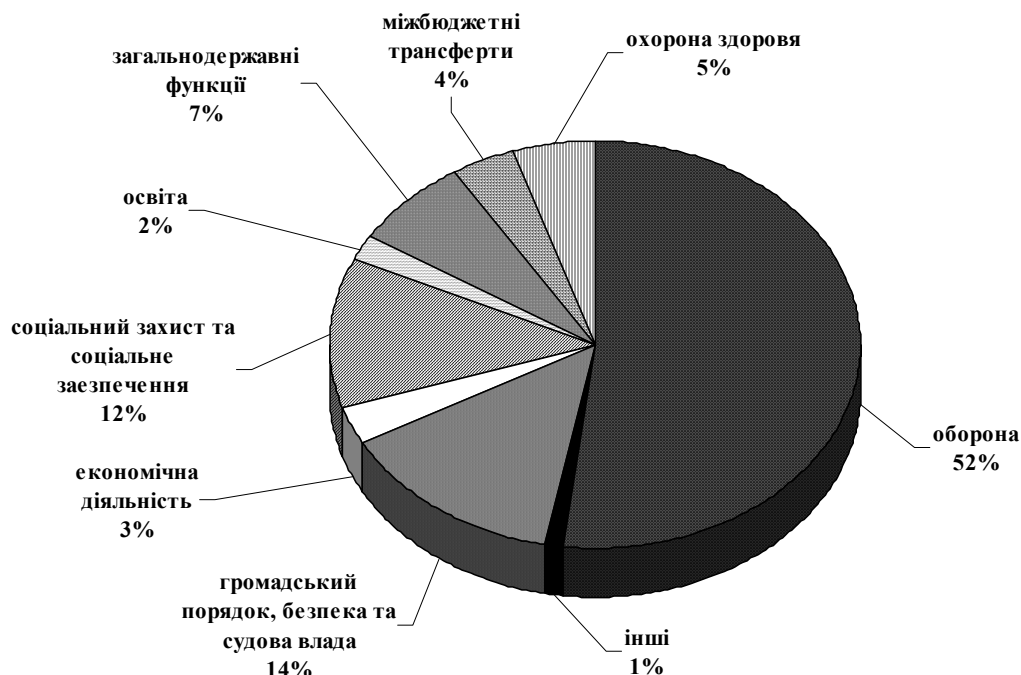

Рис. 1. Видатки Державного бюджету України за 12 місяців 2023 р. (за функціональною класифікацією видатків), %

Джерело: сформовано на основі [5].

таження на основний фонд держави та впливає негативно на його балансовий стан.

Загалом за 2022 рік на погашення основної суми державного боргу було спрямовано 448,6 млрд грн та на обслуговування — 156,5 млрд гривень.

Станом на 31 грудня 2022 року державний борг України становив 3715,1 млрд грн, показник відношення державного боргу до очікуваного ВВП -75,4 відсотка.

Як визнання успіху у проведенні операцій з управління державним боргом у 2022 році Україна отримала премію Global Capital Bond Awards 2022 та зайняла друге місце в категорії "Найбільш вражаючий емітент з регіону Центрально-Східної Європи", а також отримала нагороду IFR Awards 2022 в номінації Financing Package and EMEA Restructuring від "International Financing Review" групи Refinitiv. Міністерство фінансів України стало переможцем Risk Awards 2023 у номінації "Ризик-менеджер року з суверенних активів" від міжнародного авторитетного видання Risk.net [7].

Військовий конфлікт та проведення АТО зумовили зростання частки видатків бюджету на фінансування сектору оборони та безпеки. Насамперед кошти державного бюджету спрямовувалися до сфери безпеки та оборони держави. Зокрема, частка видатків, спрямованих до сфери оборони у 2023 році, сягнула 52,3 %; громадського порядку, безпеки та судової влади — 14,3 % від загального обсягу бюджетних видатків (рис. 1).

Збільшення соціальних зобов'язань держави в умовах нагромадження державного боргу та дефіциту бюджету. Пріоритетним напрямом видатків залишається соціальна сфера — частка у видатках становить 11,7 %. За 2023 р. із державного бюджету на соцвиплати було спрямовано 450,1 млрд грн, у т. ч.: 271,8 млрд грн — на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду; 102,8 млрд грн — на соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини; 47,6 млрд грн — на підтримку малозабезпечених сімей та надання пільг і житлових субсидій громадянам; 24,2 млрд грн — на соціальний захист дітей та сім'ї; 3,6 млрд грн — на соціальний захист осіб з інвалідністю; 0,5 млрд грн — на оздоровлення та відпочинок дітей, які потребують особливої уваги.

У 2023 році було спрямовано близько 62,2 млрд грн для забезпечення виплати соціальних допомог майже 2,6 млн отримувачам. Також спрямовано 73,3 млрд грн на виплату допомоги на проживання більше 2,5 млн внутрі-

шньо переміщеним особам, надано пільги та житлові субсидії на оплату комунальних послуг майже 3,5 млн отримувачам на 35,5 млрд гривень, забезпечено виплату пенсій для 10,5 млн пенсіонерів та здійснено її індексацію, вперше проіндексовано пенсії державним службовцям, науковцям, посадовим особам органів місцевого самоврядування, спрямовано майже 6 млрд грн на виплату компенсацій для отримання жилих приміщень 2,3 тис. ветеранам війни, членам сімей загиблих захисників, ВПО, учасникам бойових дій, спрямовано 3,4 млрд грн на соціальну підтримку понад 160 тисяч осіб з інвалідністю.

Коливання у рівні інфляції та девальвації впливають на формування бюджетних показників. Збільшення рівня інфляції може викликати кризу у державних фінансах, оскільки реальна вартість доходів бюджету постійно зменшується, що змушує державу обмежувати свої витрати.

У грудні 2023 року інфляція залишилася на рівні листопада — 5,1% у річному вимірі. У місячному вимірі ціни зросли на 0,7%. Про це свідчать дані, опубліковані Державною службою статистики України.

Стрімке сповільнення інфляції у 2023 році зумовлено низкою чинників. Зокрема, комплекс заходів НБУ з підтримання стійкості валютного ринку дав змогу знизити фундаментальний інфляційний тиск. Це обмежувало зростання цін на широкий спектр товарів з імпортовою складовою та сприяло поліпшенню інфляційних та курсових очікувань. Фіксація тарифів на окремі житлово-комунальні послуги стримувала зростання адміністративних цін. Гарні врожаї та відповідне збільшення пропозиції продуктів харчування сприяли суттєвому зниженню продовольчої інфляції. Ці чинники переважили ефекти від зростання цінового тиску з боку виробничих витрат бізнесу через подорожчання електроенергії та підвищення зарплат [7].

Стрімке зниження інфляції у 2023 році забезпечили заходи НБУ з підтримання курсової стійкості, що сприяли поліпшенню очікувань, мораторій на підвищення окремих тарифів на житлово-комунальні послуги, достатня пропозиція продуктів харчування, а також зниження світових цін на енергоносії.

Інфляція помірно пришвидшиться у 2024 році, але вже наступного року увійде до цільового діапазону НБУ, знизившись до 5,8%, а у 2026 році — до 5%. Відновлення економіки триватиме і надалі, хоча і сповільниться до 3,6% у 2024 році. У наступні два роки очікується при-

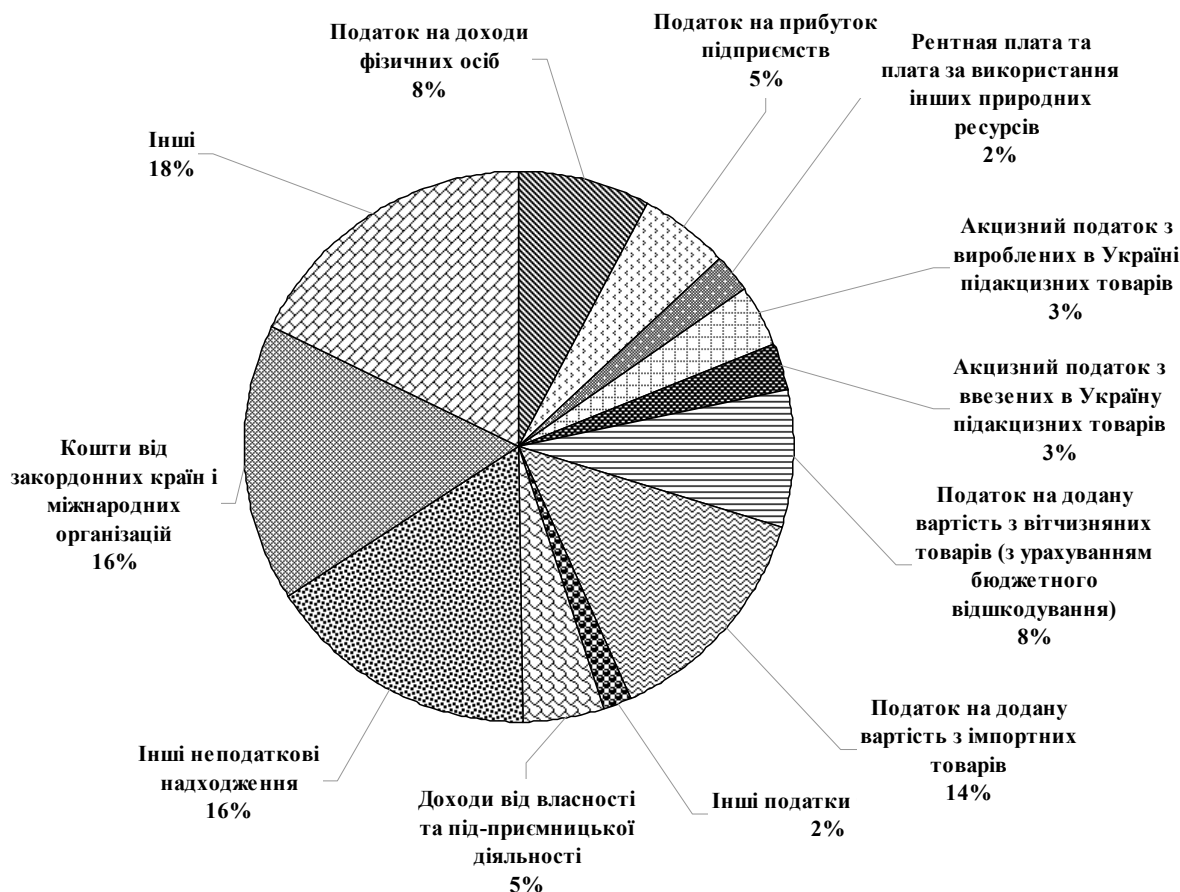

Рис. 2. Структура доходів Державного бюджету України на 1.01.2024 за найбільш вагомими показниками

Джерело: сформовано на основі [5].

скорення зростання ВВП до 4—6% на рік. Цей прогноз ґрунтується на припущеннях про відчутне зниження високих безпекових ризиків з 2025 року та збереження значних обсягів міжнародної підтримки.

Найбільш визначальними факторами для бюджетної безпеки є обсяг доходів державного бюджету та його збалансованість. Це оскільки величина бюджетних ресурсів визначає здатність держави виконувати свої функції у забезпеченні належного рівня соціально-економічного розвитку без необхідності залучення додаткових позичкових коштів.

Державний бюджет України за 2022 рік акумулював 1787,7 млрд грн, що на 490,8 млрд грн, або на 37,8 відсотка більше ніж у 2021 році. Водночас 481,1 млрд грн із зазначеної суми становили гранти від міжнародних партнерів (МФО, Європейського Союзу та окремих країн), які надійшли до українського бюджету після початку повномасштабної війни (26,9 відсотка від усіх доходів державного бюджету за рік).

Доходи державного бюджету становили 115,1 відсотка річного показника, затвердженого Верховною Радою України, зі змінами.

Перевиконання річного затвердженого показника становило 234,7 млрд гривень.

Рівень виконання річного розпису з урахуванням змін, внесених розпорядниками коштів державного бюджету за спеціальним фондом (переважно через збільшення річних показників за власними надходженнями бюджетних установ), становив 101,5 відсотка.

На виконання дохідної частини державного бюджету у 2022 році на тлі широкомасштабного вторгнення російських військ впливали такі основні фактори:

— зупинка усіх зовнішньо-економічних операцій через ділянки українсько-російського та українсько-білоруського кордонів, в тому числі транзитних, повної зупинки авіап перевезень та блокування роботи морських портів, що за даними Держкомстату позначилося на падінні обсягів імпорту та експорту товарів відповідно на 24,1 та на 35,1 відсотка порівняно з 2021 роком;

— суттєве падіння економіки та ділової активності платників податків;

— масштабна міграція населення як внутрішня, так і за межі України;

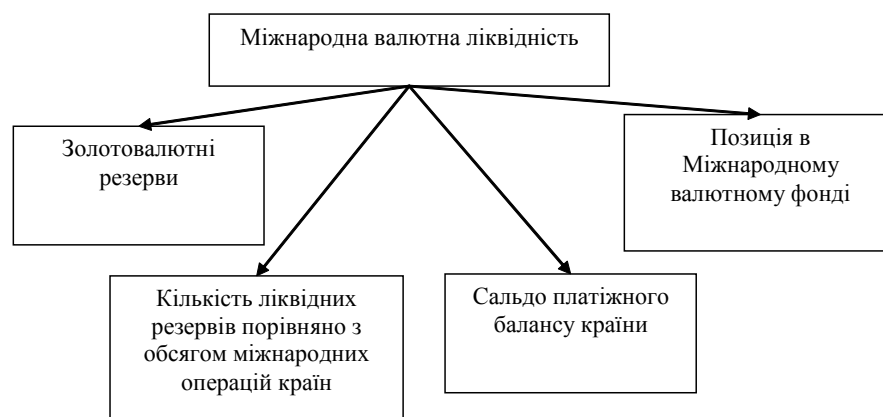

Рис. 3. Складові міжнародної валютної ліквідності

Джерело: [4].

— руйнація нафтопереробних заводів, металургійних комбінатів, інфраструктурних та енергетичних об'єктів;

— тимчасове призупинення роботи системи автоматичного відшкодування ПДВ;

— надання права фізичним особам — підприємцям та юридичним особам перейти на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності зі сплатою єдиного податку за ставкою 2 відсотки;

— тимчасове запровадження ставки ПДВ у розмірі 7 відсотків та зниження ставки акцизного податку на основні види пального;

— тимчасове звільнення у квітні — червні від оподаткування товарів, що ввозились на митну територію України платниками єдиного податку, транспортних засобів, що ввозились громадянами, а також ввізного мита під час імпорту товарів підприємствами;

— звільнення від оподаткування операцій з ввезення на митну територію України товарів оборонного призначення;

— по рентній платі за користування надрами для видобування природного газу: запровадження диференційованих розмірів ставок; тимчасове визначення податкових зобов'язань виходячи із реалізованих обсягів газу природного, а не видобутих; зміна підходу до визначення фактичної ціни реалізації природного газу для розрахунку податкових зобов'язань;

— збільшення з 01 січня 2022 року на 20 відсотків специфічних ставок та мінімального акцизного податкового зобов'язання з тютюнових виробів;

— збільшення з 01 березня 2022 року ставки на спирт та алкогольні напої на 5 відсотків;

— збільшення грошового забезпечення військовослужбовців;

— перерахування грантів до державного бюджету міжнародними партнерами [7].

Структуру доходів у 2023 році представлено на рисунку 2.

Не менш важливим дестабілізуючим чинником бюджетної безпеки України є несвоечасність прийняття бюджету.

Ще одним важливим компонентом гарантування фінансової стійкості країни, а саме рівня її бюджетної безпеки, є міжнародна валютна ліквідність. Ця ліквідність визначається здатністю країни вчасно виконувати свої міжнародні зобов'язання, надаючи кредиторам прийнятні для них засоби платежу (рис. 3).

Міжнародна валютна ліквідність будь якої країни, в тому числі і України, виступає засобом міжнародних платежів, що використовуються для покриття дефіциту платіжного балансу або засобом валютної інтервенції, що є методом валютного регулювання.

Національний банк застосовує валютну інтервенцію для врівноваження попиту або пропозиції на іноземну валюту та обмеження рівня коливань курсу національної грошової одиниці. Але використання валютних інтервенцій має певні межі, адже вони ефективні за незначної неврівноваженості платіжних балансів, яка характеризується періодичною зміною активного або пасивного сальдо. Через обмеженість валютних резервів продаж іноземної валюти має чергуватися з її купівлею, бо інакше резерви можуть бути вичерпані [4].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що бюджетна безпека виступає ключовою складовою фінансової та економічної стійкості нашої держави. У цьому контексті поняття бюджетної безпеки розглядається як здатність бюджетної системи забезпечити пла-

тоспроможність держави, дотримуючись балансу між доходами і витратами, а також ефективного використання бюджетних ресурсів у реалізації функцій державного регулювання економічного розвитку, соціальної політики та утримання органів державного управління з метою забезпечення національної безпеки. Для подолання загроз та зміцнення бюджетної безпеки України важливо, щоб бюджетна політика держави була орієнтована на забезпечення соціально-економічного та фінансового розвитку країни. Проведений аналіз вказує на те, що досягти цих цілей можливо, перш за все, дотримуючись збалансованості доходів і витрат в бюджеті.

Отже, важливим завданням під час періоду збройної боротьби з агресором є неперервне наповнення державного бюджету, виконання ключових функцій держави, пріоритетизація напрямків фінансових ресурсів на потреби оборони та забезпечення макрофінансової стабільності в країні.

Література:

1. Горалько О. В., Горайська О. В. Бюджетна складова системи забезпечення фінансової безпеки. Науковий вісник НАТУ України. 2013. Вип. 23.1. С. 230—237. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2013_23.1_38
2. Деменюк О. В. Бюджетна безпека України як одна з складових фінансової безпеки держави. URL: http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/43052.doc.htm
3. Зверук А. А., Білик О. Г. Бюджетна безпека як важливий пріоритет розвитку бюджетної системи України. Інтернаука. Серія "Економічні науки". 2017. № 2. С. 35—39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2017_2_8
4. Кулінська А. В. Бюджетна безпека як умова досягнення національних соціально-економічних інтересів Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 4. С. 29—34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_4_8
5. Мінфін — все про фінанси: новини, курси валют, банки URL <https://minfin.com.ua/>
6. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
7. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua>
8. Петричко М. М. Оцінка рівня бюджетної безпеки України: проблеми та шляхи вирішення. Економічний простір. 2015. № 97. С. 140—148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2015_97_16
9. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів економічних і юридичних спеціальностей усіх форм навчання / С. М. Фролов, О. В. Козьменко, А. О. Бойко та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. М. Фролова. Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2015. 332 с.

References:

1. Horal'ko, O.V. and Horajs'ka, O.V. (2013), "The budget component of the financial security system", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 23.1, pp. 230-237, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2013_23.1_38 (Accessed 30 Jan 2024).
2. Demeniuk, O.V. (2009), "Budgetary security of Ukraine as one of the components of the financial security of the state", available at: http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/43052.doc.htm (Accessed 30 Jan 2024).
3. Zveruk, L.A. and Bilyk, O.H. (2017), "Budget security as an important priority for the development of the budget system of Ukraine", *Internauka. Seriiia "Ekonomichni nauky*, vol. 2, pp. 35—39, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2017_2_8 (Accessed 30 Jan 2024).
4. Kulinska, A. (2016), "Budget security as a condition for achieving national socio-economic interests", *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, vol. 4, pp. 29—34, available at: (Accessed 30 Jan 2024).http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_4_8
5. Minfin (2024), available at: <https://minfin.com.ua/> (Accessed 30 Jan 2024).
6. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), Order "On the approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (Accessed 30 Jan 2024).
7. NISS (2024), <https://niss.gov.ua> (Accessed 30 Jan 2024).
8. Petrychko, M.M. (2015), "Assessment of security budget of Ukraine: problems and solution", *Ekonomichnyy prostir*, vol. 97, pp. 140—148, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2015_97_16 (Accessed 30 Jan 2024).
9. Frolov, S.M. Koz'menko, O.V. and Boyko, A.O. (2015), *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu ekonomichnykh sub'iektiv [Management of financial security of economic entities]*, DVNZ "UABS NBU", Sumy, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2024 р.